# INKLYUZIV TA'LIMDA PSIXOLOGIK MUHITNI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY ASOSLARI

**Normurodov Mirkamol Nurmurod o'g'li**
Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi CHDPU, Chirchiq, O'zbekiston
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0004-4606-0161
mirkamolnormurodov@gmail.com
**Bozorboyeva Nodirabegim Sherzod qizi**
**Cho'liyeva Bibijamol Jahongir qizi.**
**Omonturdiyeva Mardona Ochil qizi**
**Sobirova Nodira Davronbek qizi**
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston

**Annotatsiya.**Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim muhitida psixologik muhitni shakllantirishning ilmiy asoslari tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'lim tizimining mazmuni, maqsadi hamda O'zbekiston ta'lim tizimidagi rivojlanish bosqichlari yoritilgan. Shuningdek, maxsus ehtiyojli bolalar uchun yaratilayotgan sharoitlar, pedagoglarning kasbiy kompetensiyalari, ijtimoiy integratsiya jarayoni hamda xalqaro tajribalar tahlil qilinadi. Tadqiqotda inklyuziv ta'limning ijtimoiy-psixologik ahamiyati va samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar berilgan.

**Kalit so'zlar:** inklyuziv ta'lim, integratsiya, maxsus ehtiyoj, differensial yondashuv, inklyuziv muhit, korreksion pedagogika, pedagogik texnologiyalar.

**Аннотация.** В данной статье анализируются научные основы формирования психологической среды в условиях инклюзивного образования. Рассматриваются содержание и цели инклюзивного образования, а также этапы развития системы образования в Узбекистане. Освещаются возможности, создаваемые для детей с особыми образовательными потребностями, компетенции педагогов и процесс социальной интеграции. Представлены предложения по повышению эффективности и социально-психологической значимости инклюзивного образования.

**Ключевые слова:** инклюзивное образование, интеграция, особые образовательные потребности, дифференцированный подход, инклюзивная среда, коррекционная педагогика.

**Abstract.** This article analyzes the scientific foundations of creating a psychological environment in inclusive education. The content, objectives, and stages of development of inclusive education in Uzbekistan are discussed. Special attention is given to opportunities for children with special educational needs, teachers' competencies, and the process of social integration. The study also presents recommendations for improving the effectiveness and socio-psychological importance of inclusive education.

**Keywords:** inclusive education, integration, special educational needs, differentiated approach, inclusive environment, corrective pedagogy.

**Kirish**

Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida inklyuziv ta'lim konsepsiyasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Inklyuziv ta'lim barcha bolalar, jumladan alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarning teng huquqli ta'lim olishini ta'minlashga qaratilgan muhim pedagogik yo'nalish hisoblanadi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonini har bir bolaning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va rivojlanish darajasini hisobga olgan holda tashkil etishni nazarda tutadi. Inklyuziv

ta’limning asosiy maqsadi – barcha o‘quvchilarga sifatli ta’lim olish imkoniyatini yaratish, ularning jamiyat hayotida faol ishtirok etishini ta’minlash hamda ijtimoiy tenglik tamoyillarini mustahkamlashdan iboratdir.

So‘nggi yillarda dunyo miqyosida inklyuziv ta’limga bo‘lgan e’tibor sezilarli darajada ortib bormoqda. Xalqaro tashkilotlar, xususan BMT, UNESCO va UNICEF tomonidan inklyuziv ta’limni rivojlantirishga qaratilgan bir qator dasturlar amalga oshirilmoqda. Ushbu tashabbuslarning asosiy maqsadi imkoniyati cheklangan bolalar uchun ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish hamda ularning jamiyatga to‘laqonli integratsiyasini ta’minlashdan iboratdir [2].

O‘zbekiston Respublikasida ham inklyuziv ta’limni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatimizda maxsus ehtiyojli bolalarni qo‘llab-quvvatlash, ularning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish hamda ijtimoiy integratsiyasini ta’minlash borasida muhim normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda. Jumladan, “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun hamda nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan davlat dasturlari inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Inklyuziv ta’lim muhitini shakllantirish jarayonida pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi, psixologik yondashuvlar hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilarning inklyuziv ta’lim tamoyillarini chuqur anglab yetishi, differensial va individual yondashuvlarni qo‘llay olishi hamda o‘quvchilar bilan samarali muloqot o‘rnatishi ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, inklyuziv ta’lim muhitida psixologik qulay sharoit yaratish o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirish, ularning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlash va ijtimoiy moslashuvini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi.

**Adabiyotlar tahlili va metodologiya**

Inklyuziv ta’lim masalasi zamonaviy pedagogika va maxsus ta’lim sohasida keng o‘rganilayotgan ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu sohada olib borilgan ilmiy tadqiqotlar inklyuziv ta’lim muhitini shakllantirish, maxsus ehtiyojli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash hamda ularning ta’lim jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etishini ta’minlashning nazariy va amaliy asoslarini yoritib beradi.

Florian (2014) o‘z tadqiqotlarida inklyuziv ta’lim muhitida barcha o‘quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish muhimligini ta’kidlaydi. Uning fikriga ko‘ra, inklyuziv ta’limning samaradorligi ko‘p jihatdan pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi hamda individual yondashuvni to‘g‘ri qo‘llay olishiga bog‘liqdir. Florian inklyuziv ta’lim muhitida o‘quvchilarning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish, ular uchun moslashtirilgan pedagogik metodlardan foydalanish va qo‘llab-quvvatlovchi ta’lim muhitini yaratish zarurligini qayd etadi [4].

Mitchell (2015) esa maxsus ehtiyojli o‘quvchilar bilan ishlashda differensial yondashuv va individual ta’lim dasturlarining muhimligini ilmiy jihatdan asoslab bergan. U ta’lim jarayonida o‘quvchilarning psixologik, ijtimoiy va akademik rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash uchun moslashtirilgan metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurligini ta’kidlaydi. Mitchellning tadqiqotlariga ko‘ra, inklyuziv ta’lim muhitida o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi va ijtimoiy moslashuvi ko‘p jihatdan o‘qituvchilarning pedagogik yondashuviga bog‘liq bo‘ladi.

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda inklyuziv ta’lim muhitida psixologik muhitni shakllantirish muhim omil sifatida e’tirof etiladi. Psixologik jihatdan qulay ta’lim muhiti o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, ularning ta’lim jarayonidagi faolligini kuchaytiradi hamda ijtimoiy moslashuv jarayonini osonlashtiradi.

Mazkur tadqiqot jarayonida inklyuziv ta'lim muhitida psixologik muhitni shakllantirishning muhim omillarini aniqlash maqsadida bir qator ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Jumladan, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish metodi orqali inklyuziv ta'lim sohasidagi mavjud nazariy qarashlar o'rganildi. Qiyosiy tahlil metodi yordamida turli mualliflarning inklyuziv ta'limga oid ilmiy qarashlari solishtirildi hamda ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlashtirildi. Pedagogik kuzatish metodi orqali inklyuziv ta'lim muhitidagi amaliy jarayonlar tahlil qilindi va o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligi hamda ijtimoiy moslashuv ko'rsatkichlari o'rganildi. Tadqiqot natijalarini umumlashtirish metodi esa olingan ma'lumotlarni tizimlashtirish va ilmiy xulosalar chiqarish imkonini berdi [1].

Ushbu metodlarning qo'llanilishi inklyuziv ta'lim muhitida psixologik muhitni shakllantirishning pedagogik va psixologik jihatlarini chuqurroq tahlil qilish hamda ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga yordam berdi.

**Natijalar**

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'lim muhitida psixologik qulay sharoit yaratish o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligi va motivatsiyasiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot davomida o'quvchilarning o'quv faoliyati, psixologik holati hamda ijtimoiy moslashuv darajasi kuzatildi va tahlil qilindi. Kuzatuv natijalariga ko'ra, inklyuziv ta'lim muhiti to'g'ri tashkil etilganda barcha o'quvchilar, jumladan maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar ham o'quv jarayonida faol ishtirok eta boshlaydi.

Shuningdek, o'qituvchilar tomonidan qo'llanilgan moslashtirilgan pedagogik metodlar, differensial yondashuv va individual ta'lim usullarining samaradorligi ham o'rganildi. Natijalarga ko'ra, dars jarayonida individual yondashuvni qo'llash, o'quv materiallarini moslashtirish hamda o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olish ularning bilimlarni o'zlashtirish darajasini oshirishga xizmat qiladi [5].

Bundan tashqari, maxsus ehtiyojli o'quvchilar uchun tashkil etilgan qo'shimcha pedagogik yordam, psixologik maslahatlar va korreksion mashg'ulotlar ularning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga yordam beradi. Ushbu jarayon o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi hamda sinf jamoasi bilan samarali muloqot qilish imkoniyatini kengaytiradi.

**Muhokama**

Inklyuziv ta'lim jarayonida psixologik muhitni shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim muhitida o'qituvchilar, psixologlar va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik muhim rol o'ynashini ko'rsatdi. Mazkur hamkorlik orqali o'quvchilarning individual ehtiyojlari aniqlanadi va ularga mos pedagogik yondashuvlar tanlanadi.

Shuningdek, inklyuziv ta'lim samaradorligi pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi bilan ham chambarchas bog'liqdir. O'qituvchilar maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim metodlari bo'yicha yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi zarur. Bu esa turli ehtiyoj va imkoniyatlarga ega bo'lgan o'quvchilar bilan samarali ishlash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, inklyuziv ta'lim muhitida ijobiy psixologik muhit yaratish o'quvchilarda o'zaro hurmat, bag'rikenglik va hamkorlik kabi ijtimoiy fazilatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

**Xulosa**

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim tizimi barcha o'quvchilarga teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan muhim pedagogik yondashuv hisoblanadi. Inklyuziv muhitda psixologik qulay sharoit yaratish, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini oshirish hamda ota-onalar bilan samarali hamkorlikni rivojlantirish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, individual yondashuv, moslashtirilgan ta’lim metodlari hamda psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimi o‘quvchilarning bilim olish jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, maxsus ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar uchun tashkil etilgan korreksion mashg‘ulotlar ularning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Inklyuziv ta’limni rivojlantirish orqali jamiyatda tenglik, bag‘rikenglik va ijtimoiy adolat tamoyillarini mustahkamlash mumkin.

**Adabiyotlar ro‘yxati**

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. PQ-4860-son qaror. Inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. – Toshkent, 2020.
3. Norboyeva M. Inklyuziv ta’lim texnologiyalari va ularning amaliy qo‘llanishi. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2022.
4. Lani Florian. Inklyuziv ta’lim tadqiqotlari. – London, 2014.
5. David Mitchell. Maxsus va inklyuziv ta’limda samarali metodlar. – London, 2015.